

DOI 10.31558/2307-2318.2020.3.21

УДК 334.72

JEL: L31

**Швець Г.О.,**к.філол.н., доцент кафедри економічної теорії та підприємництва,
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

ORCID: 0000-0001-6798-425X

shvetsvip28@gmail.com

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті визначено історичну ретроспективу виникнення соціального підприємництва. Наведено та охарактеризовано підходи щодо визначення поняття «соціальне підприємництво», а саме: широкий, комбінований, інноваційний, проблемно-орієнтований. Представлено авторське визначення сутності категорії «соціальне підприємництво». Перелічено основні види діяльності соціальних підприємств, відповідно трьом секторам національної економіки: державного, бізнесу та третього сектору. Розкрито основні відмінності соціального підприємництва від благодійної організації та традиційного бізнесу. Наведено ключові характеристики організацій, які займаються соціальним підприємництвом. Визначено сучасні тенденції розвитку зарубіжного соціального підприємництва. Проаналізовано динаміку кількості соціальних підприємств в Україні. Представлено основні організаційно-правові форми функціонування соціальних підприємств в Україні. Розкрито основні види діяльності соціального підприємництва в Україні. Проаналізовано питання важкості заснування вітчизняного соціального підприємництва. Наведено сучасні проблеми та перешкоди у соціальному підприємстві. Визначено напрями, які сприяють розвитку соціального підприємництва.

Ключові слова: соціальне підприємництво, організаційно-правові форми, вразливі категорії населення, соціальна місія, благодійні організації, традиційний бізнес.

Рис. – 3., Табл. – 2., Літ. – 9

Швец Г.А.,к.филол.н., доцент кафедры экономической теории и предпринимательства,
ГБУЗ «Приазовский государственный технический университет»

ORCID: 0000-0001-6798-425X

shvetsvip28@gmail.com

СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

В статье определена историческая ретроспектива возникновения социального предпринимательства. Приведены и охарактеризованы подходы к определению понятия «социальное предпринимательство», а именно: широкий, комбинированный, инновационный, проблемно-ориентированный. Представлены авторские определения

сущности категории «социальное предпринимательство». Перечислены основные виды деятельности социальных предприятий, соответственно трем секторам национальной экономики: государственного, бизнеса и третьего сектора. Раскрыты основные различия социального предпринимательства от благотворительной организации и традиционного бизнеса. Приведены ключевые характеристики организаций, которые занимаются социальным предпринимательством. Определены современные тенденции развития зарубежного социального предпринимательства. Проанализирована динамика количества социальных предприятий в Украине. Представлены основные организационно-правовые формы функционирования социальных предприятий в Украине. Раскрыты основные виды деятельности социального предпринимательства в Украине. Проанализирован вопрос о трудностях основания отечественного социального предпринимательства. Приведены современные проблемы и препятствия в социальном предпринимательстве. Определены направления, которые способствуют развитию социального предпринимательства.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, организационно-правовые формы, уязвимые категории населения, социальная миссия, благотворительные организации, традиционный бизнес.

Рис. – 3., Табл. – 2., Лит. – 9

G. Shvets,

Candidate of Philology, Associate Professor of Economic Theory and Entrepreneurship,
State Higher Educational Establishment «Pryazovskyi State Technical University»

ORCID: 0000-0001-6798-425X

shvetsvip28@gmail.com

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

The article defines the historical retrospective of the emergence of social entrepreneurship. Approaches to the definition of the concept of "social entrepreneurship" are given and characterized, namely: broad, combined, innovative, problem-oriented. The author's definitions of the essence of the category "social entrepreneurship" are presented. The main types of activities of social enterprises are listed, according to three sectors of the national economy: state, business and the third sector. The main differences between social entrepreneurship and charitable organization and traditional business are revealed. The key characteristics of organizations that are engaged in social entrepreneurship are given. The current trends in the development of foreign social entrepreneurship are determined. The dynamics of the number of social enterprises in Ukraine is analyzed. The main organizational and legal forms of functioning of social enterprises in Ukraine are presented. The main types of activities of social entrepreneurship in Ukraine are revealed. The article analyzes the issue of the difficulties of founding domestic social entrepreneurship. Current problems and obstacles in social entrepreneurship are presented. The directions that contribute to the development of social entrepreneurship have been identified.

Key words: social entrepreneurship, organizational and legal forms, vulnerable categories of the population, social mission, charitable organizations, traditional business.

Fig. – 3., Tab. – 2., Ref. – 9

Постановка проблеми. В умовах сьогодення спостерігаються значні економічні та соціальні кризові явища, які призводять до зниження якості життя населення, як в зарубіжних країнах, так і в Україні, зокрема. Загострення інфляції, процеси звільнення працівників, зниження реальної заробітної плати та пенсії – це одні з головних проблем, які призводять до економічного та соціального краху. Для України залишаються актуальними проблемами соціального характеру, які виникли через військові дії, у результаті яких виникло багато соціально незахищених громадян країни (наприклад, внутрішньо переміщенні громадяни). Тому, актуальним є виникнення та розвиток такого напряму підприємницької діяльності, як соціальне підприємництво (СП), яке на тлі сьогоденних проблем стає новою парадигмою підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання соціального підприємництва все частіше стають предметом дослідження у багатьох наукових працях. Сучасні науковці О.О. Кожемяченко, О.С. Солосіч, М.О. Голуб [2], А.А. Свинчук, А.О. Корнецький., М.А. Гончарова, В.Я. Назарук, Н.Є. Гусак., А.А. Туманова [3], Т.І. Лункіна, Г.Ю. Іваненко [5], А. Толстова, С. Сергієнко [6], І.В. Босак [9] розглядають як практичні, так і теоретичні аспекти соціального підприємництва.

Мета статті полягає у визначенні теоретичних аспектів та практичних тенденцій соціального підприємництва у сучасних соціально-економічних умовах розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Соціальне підприємництво як явище існує ще з початку XIX століття. Його праобразами, на думку Дж. Макклурга, були монастирі (як місце притулку соціально незахищених верств населення), церковні школи, створені за рахунок коштів громади чи меценатів, лікарні, будинки для престарілих, які мають свою соціальну місію [1].

Засновником поняття «соціальне підприємництво» є Лауреат Нобелівської премії з економіки Моххамед Юнус, який надає йому широкого тлумачення, відносячи до соціального підприємництва будь-яку інноваційну ініціативу, яка має на меті допомогу людям. Він розглядає такий вид підприємництва, як «ідейно-керований бізнес» (cause-driven business), при цьому прямі переваги від діяльності даної структури отримує суспільство, а власник соціального бізнесу переважно отримує нематеріальну вигоду [2].

Сьогодні все частіше науковці досліджують особливості соціального підприємництва, однак, досі не існує єдиної думки щодо визначення сутності категорії «соціальне підприємництво». Тому узагальнюючи, існуючі тлумачення можна виділити чотири основні підходи до визначення соціального підприємництва: широкий, комбінований, інноваційний та проблемно-орієнтований (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи щодо визначення соціального підприємництва

| Назва підходу | Автори | Характеристика |
|---------------|---|--|
| 1 | 2 | 3 |
| Широкий | Е. Шоу, Дж. Вірвардена, Г. Морт, А. Фоулер, Центр з поліпшення соціального підприємництва | СП – це діяльність, яка в кінцевому результаті передбачає досягнення соціальної мети. Тобто це діяльність: державних соціальних організацій; традиційних бізнес-організацій, які завжди мають соціальну складову; недержавних неприбуткових організацій. |
| Комбінований | А. Макміллан, Дж. Робінсон, Я. Рогалін | СП - це діяльність, орієнтована на досягнення не лише соціальних, але й комерційних результатів. За такого підходу соціальне підприємництво — це вужча сфера діяльності, яка передбачає наявність бізнес-складової. |

Продовження таблиці 1

| 1 | 2 | 3 |
|------------------------|--|--|
| Інноваційний | Дж. Мейр, Е. Нобоа, Е. Остін, Дж. Вей-Скіллерн, Х. Стівенсон, Ф. Перріні, С. Вурро | З одного боку, даний підхід суттєво обмежує сферу соціального підприємництва порівняно з комбінованим підходом, оскільки не всі бізнес-організації використовують інновації у соціальній складовій своєї діяльності. З іншого боку, такий підхід розширює соціальне підприємництво за рахунок доповнення його діяльністю неприбуткових організацій та державних соціальних установ, які розробляють і реалізують інновації у своїй діяльності. |
| Проблемно-орієнтований | К. Лідбітер, Фонд Шваба | СП – це така діяльність підприємства, соціальні результати якої спрямовані на певну соціальну групу або проблему (люди з інвалідністю, люди з алко- та наркозалежністю, безхатченки тощо). |

*Сформовано автором на базі джерела [3]

Таким чином, вище наведені підходи, показують багатогранність категорії «соціальне підприємництво», однак кожен з цих підходів не розкриває в повному обсязі сутність даного поняття. На нашу думку, під соціальним підприємництвом слід розуміти такий вид прибуткової або неприбуткової підприємницької діяльності, який може використовувати інноваційні технології та методи управління з ціллю реалізації соціальної місії та задовольняє потреби всіх категорій населення.

До соціального підприємництва може бути віднесено діяльність певної сукупності організацій всіх трьох секторів національної економіки: державного, бізнесу та третього сектору. Наприклад, це діяльність [3]:

суб'єктів бізнес-сектору, які дотримуються концепції корпоративної соціальної відповідальності;

неприбуткових організацій третього сектору, які з метою пошуку додаткових джерел фінансування своєї соціальної діяльності започатковують і реалізують підприємницькі комерційні проекти;

державних організацій, які здійснюють комерціалізацію своєї діяльності з надання соціальних послуг (наприклад, державні університети, державні медичні заклади).

У таблиці 2 представлено характерні відмінні риси соціального підприємництва від традиційного та благодійної діяльності.

Таблиця 2

Основні відмінності соціального підприємництва від благодійної організації та традиційного бізнесу [4]

| Соціальне підприємництво | Благодійна організація | Традиційний бізнес |
|--|---|--|
| Соціально-орієнтована структура | Соціально-орієнтована структура | Комерційна структура |
| Не залежить від зовнішніх джерел фінансування; потрібен лише стартовий капітал | Залежить від зовнішніх джерел фінансування, донорів | Не залежить від зовнішніх джерел фінансування; потрібен лише стартовий капітал |
| Отримує дохід від власної діяльності, метою якої є пом'якшення або вирішення конкретних соціальних проблем | Отримує гранти та пожертви, які спрямовуються на вирішення соціальних проблем | Отримує дохід від власної діяльності, метою якої є максимізація прибутку |
| Прибуток реінвестується | Не має прибутку | Прибуток розподіляється серед акціонерів |

Отже, соціальне підприємництво знаходиться на межі благодійного та традиційного підприємництва. Від благодійного підприємництва бере соціальну направленість, а від традиційного – підприємницький підхід.

Відповідно до функціонального призначення соціальне підприємництво [5]:

1. надає державні послуги в новий спосіб і задовольняє потреби громади, а також створює робочі місця;
2. збагачує професійний досвід людей та знижує соціальну напругу;
3. відроджує сільські й міські території та поліпшує їхню соціальну інфраструктуру;
4. розширює активність громадян, які можуть вирішувати свої проблеми;
5. підтримує громадські ініціативи, інноваційні проекти й творчу активність.

Розвиток соціального підприємництва є невіддільною складовою розвитку країни та має свої перспективи розвитку. Слід зазначити, що ключовими характеристиками організацій, які займаються соціальним підприємництвом є:

позитивна репутація у спільноті місцевого типу, де широке коло партнерів на місцевому рівні органів влади, ЗМІ та бізнесу;

орієнтованість на найбільш первинні для території соціальні проблеми;

забезпеченість найголовнішими технічними та адміністративними ресурсами; особливості керівників таких організацій:

-висока активність,

-наявність досвіду роботи в бізнес-секторі та володіння інноваційними технологіями;

-мінімальна конкуренція в даному напрямі діяльності тощо [6].

Сьогодні соціальне підприємництво активно розвивається як у світовому просторі, так і в Україні. Лідером європейського регіону в розвитку соціального підприємництва вважається Велика Британія, де налічується близько 70 тис. соціальних підприємств, що забезпечують працею майже мільйон британців. Їхній сумарний внесок в економіку становить понад 24 млрд. фунтів стерлінгів. За підсумками 2019 р. 68% соціальних підприємств підтримують людей з уразливих груп, 44% працевлаштовують людей з уразливих груп, 28% працюють у найбільш депресивних районах країни. В Польщі в 2019 році налічувалося 29535 соціальних підприємств, в яких працювало 428,7 тис. осіб, а в Сербії за даними 2015 року в соціальних підприємствах працювало 4273 працівників (0,25% від загальної кількості працівників в країні).

За матеріалами звіту Європейської комісії «Соціальні підприємства та їхні екосистеми в Європі» внесок соціального бізнесу склав у:

Італії - 37,3 млрд. євро;

Нідерландах - 3,5 млрд. євро;

Португалії - 3,3 млрд. євро;

Угорщині - 2,3 млрд. євро;

Ірландії - 1,4 млрд. євро;

Естонії - 52,4 млн. євро [7,8].

Економічна та соціальна криза в Україні створила значну передумову розвитку соціального підприємництва. Розглядаючи період 2008-2019 рр. (рис. 1) можна бачити різке підвищення кількості соціальних підприємств з 2012 р.

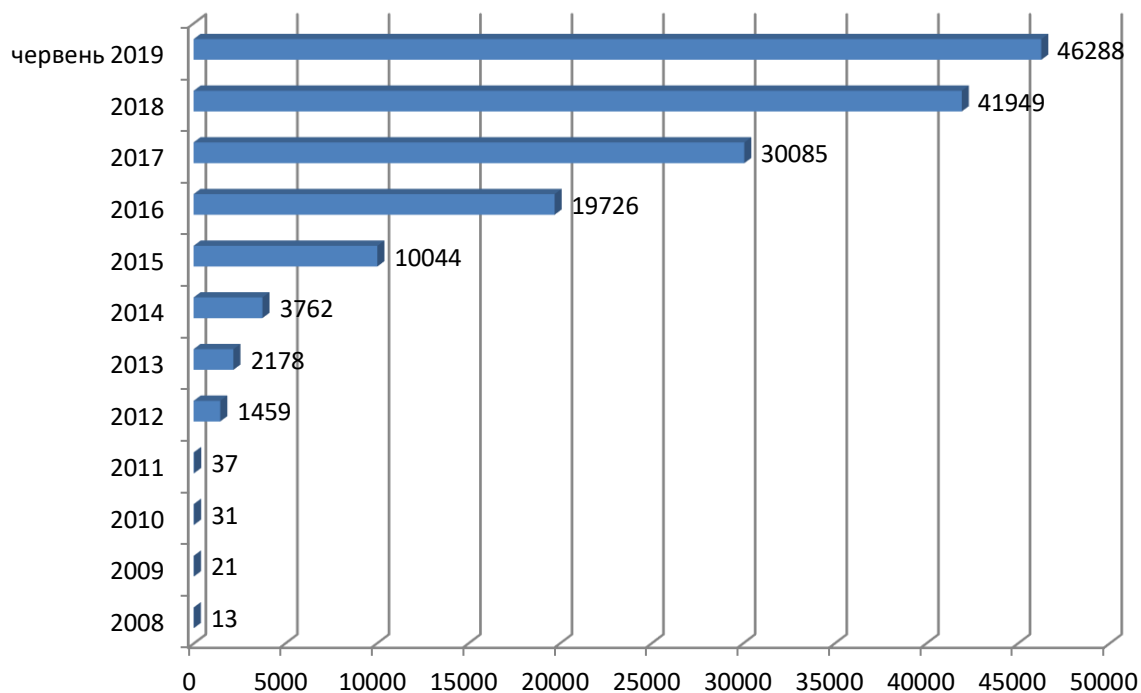


Рисунок 1 - Кількість соціальних підприємств в Україні за період 2008-2019 рр. [5]

Так, у 2008 році було зареєстровано 13 СП, а у 2012 р. їх кількість склала 1459 СП. Також порівнюючи період 2012-2019 рр., знову бачимо значне зростання кількості соціальних підприємств з 1459 у 2012 р. до 46288 СП у 2019 р. Дана ситуація в першу чергу обумовлена значним зниженням якості життя населення України до якого призвели військові дії на Донбасі, високий рівень інфляції, масове безробіття та інше. Наприклад, починаючи з 2014 р. з'явилася така категорія населення як внутрішньо переміщені громадяни, які потребували значної фінансової та моральної допомоги.

Соціальні підприємства як суб'єкт підприємницької діяльності не обмежені у виборі організаційно-правової форми. В Україні серед СП найбільш популярними організаційно-правовими формами є:

фізичні особи-підприємці (ФОП) – 26%;

приватне підприємство – 16%;

громадська організація – 14%.

Соціальні підприємці також реєструють свою діяльність в таких формах: товариства з обмеженою відповідальністю – 13%, сільськогосподарського кооперативу – 10% та інші.

Досліджуючи питання персоналу, який працює у соціальному підприємстві дійшли висновку, що переважна їх кількість це молодь (69%), а відповідно гендерному поділу – жінки (54%).

Сьогодні соціальне підприємництво необмежене у виборі виду діяльності. Так з рис. 2 бачимо, що 35% СП займаються питанням працевлаштування соціально вразливих верств населення, 24% - генерування прибутку для організації, 19% - генерування прибутку для надання послуг, 14% - фінансування певних видів послуг, 8% - вирішення екологічних проблем.

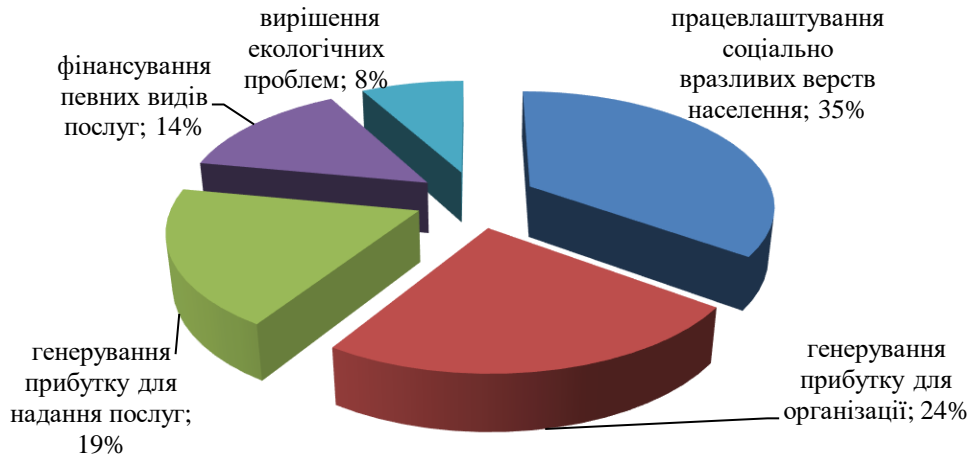


Рисунок 2 - Основні види діяльності соціальних підприємств [4]

Незважаючи, на дуже динамічний розвиток соціального підприємництва перед соціальними підприємцями постає багато проблем, як у процесі здійснення даного виду підприємництва, так й на самому початку створення СП. Опитування соціальних підприємців дозволило сформуванати картину щодо легкості створення та функціонування СП (рис. 3).

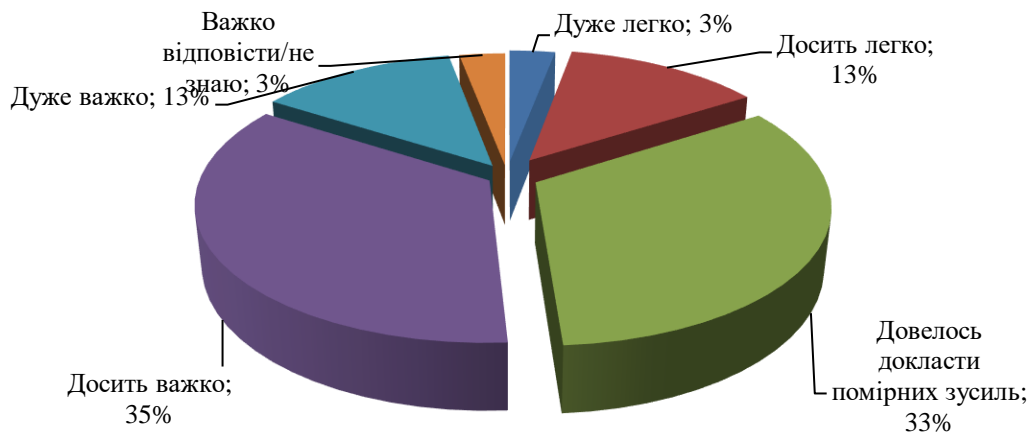


Рисунок 3 - Важкість заснування соціального підприємництва в Україні [4]

Як видно з рис. 3 переважна більшість соціальних підприємців зазначають, що заснувати соціальне підприємство досить важко (35%), та навіть, у 13% випадках дуже важко. Великому відсотку підприємців (33%) довелось докласти помірних зусиль під час відкриття та розвитку соціального підприємства.

Сьогодні можна визначити наступні проблеми та перешкоди у соціальному підприємстві:

1. складності у формуванні стартового капіталу та недоступності фінансових ресурсів.
2. конкуренція на ринку із некомерційними громадськими організаціями.
3. обмежені соціальні очікування та суспільна недовіра.
4. відсутність або недостатність знань та вмінь в управлінні бізнесом.
5. низький рівень оплати праці співробітників.
6. вузький та непідготовлений ринок.

7. труднощі із підбором та навчанням персоналу.
8. низький рівень мотивації.
9. бюрократичні перепони та інше.

Незважаючи на певні труднощі, розвитку соціального підприємництва сприятиме [9]:

- наявність ефективного підприємницького середовища;
- удосконалення інформаційного забезпечення через формування у регіонах інформаційної бази даних щодо норм чинного законодавства України, інформаційно-аналітичних матеріалів відносно розвитку соціального підприємництва;
- відновлення підприємницької ініціативи та активності людей;
- підвищення соціальної відповідальності;
- стимулювання розвитку економічної конкуренції;
- підтримка соціальних проектів з боку місцевих органів влади;
- налагодження дієвої співпраці між місцевими органами влади і соціальними підприємствами;
- стимулювання соціального підприємництва з боку держави;
- удосконалення системи консалтингових послуг та підготовки фахівців для соціального підприємництва;
- створення мережі соціальних підприємств тощо.

Висновки. Соціальне підприємництво – це таке економічне явище, яке дозволяє зосереджувати увагу на розв'язанні важливих соціальних проблем, креативно поєднувати та втілювати в життя соціальні та бізнес-підходи для одночасного досягнення соціальної і економічної місії. Даний вид господарської діяльності дозволяє надати своєчасно та більш якісні соціальні блага та послуги, використовуючи механізми працевлаштування, підтримки вразливих категорій населення та інше. Розвиток соціального підприємництва дозволить зменшити соціальну напругу в країні та, як наслідок, підвищити економічний, екологічний та соціальний її розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Institute for Social Entrepreneurs. Evolution of the social enterprise industry: A chronology of key events [Electronic resource]. — 2008. — Mode of access: <http://socialent.org/documents/>
2. Кожемяченко О.О. Соціальне підприємництво: світовий досвід та практичні аспекти становлення в Україні / О.О. Кожемяченко, О.С. Солосіч, М.О. Голуб // Сучасні проблеми економіки і підприємництва. — 2018. — Вип. 21. — С.140-149.
3. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. — К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. — 188 с.
4. Соціальне підприємництво як неочіненна необхідність для України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/sotsialne-pidpnyemnytstvo-yak-neotsinenna-neobhidnist-dlya-ukrainy-ua/>
5. Лункіна Т.І. Особливості розвитку соціального підприємництва: закордонний досвід / Т.І. Лункіна, Г.Ю. Іваненко // Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2019. № 15 (2019). — С. 142-147. — Режим доступу: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/15-2019/lunkyna.pdf>
6. Толстова А. розвиток соціального підприємництва в Україні: проблеми та можливості / А. Толстова, С. Сергієнко // Вісник економіки, транспорту і промисловості. — 2018. - № 62. — С. 384-391.

7. Соціальне підприємництво в Україні: Економіко-правовий аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf
8. Звіт Європейської комісії «Соціальні підприємства та їхні екосистеми в Європі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.euricse.eu/social-enterprises-and-their-ecosystems-in-europe-mapping-study/>
9. Босак І.В. Тенденції розвитку соціального підприємництва в Україні / І.В. Босак // Наукові записки. – 2018. – 1 (56). – С. 154-160.

REFERENCES

1. The Institute for Social Entrepreneurs. Evolution of the social enterprise industry: A chronology of key events [Electronic resource], 2008, available at: <http://socialent.org/documents/>
2. Kozhemyachenko O.O. (2018), "Social entrepreneurship: world experience and practical aspects of formation in Ukraine" ["Social'ne pidpryjemnytvo: svitovyy dosvid ta praktychni aspekty stanovlennja v Ukraïni"], O.O. Kozhemyachenko, O.C. Solosich, MO Golub. Modern problems of economy and entrepreneurship, Vip. 21, pp. 140-149.
3. Svinchuk A.A., Kornetsky A.O., Goncharova M.A., Nazaruk V.Y., Gusak N.E., Tumanova A.A. (2017), "Social entrepreneurship: from idea to social change. ["Social'ne pidpryjemnytvo: vid idei' do suspil'nyh zmin"], Manual, K., LLC "VENI ENTERPRISE", 188 p.
4. Social entrepreneurship as an invaluable necessity for Ukraine ["Social'ne pidpryjemnytvo jak neocinenna neobhidnist' dlja Ukraïny"], [Electronic resource], available at: <https://voxukraine.org/uk/sotsialne-pidpryjemnytstvo-yak-neotsinenna-neobhidnist-dlya-ukrainy-ua/>
5. Lunkina T.I. (2019), "Peculiarities of social entrepreneurship development: foreign experience" ["Osoblyvosti rozvytku social'nogo pidpryjemnytva: zakordonnyj dosvid"], T.I. Lunkina, G.Yu. Ivanenko. Electronic scientific professional publication on economic sciences "Modern Economics", No. 15 (2019), pp. 142-147, available at: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/15-2019/lunkyna.pdf>
6. Tolstva A. (2018), "Development of social entrepreneurship in Ukraine: problems and opportunities " ["Rozvytok social'nogo pidpryjemnytva v ukrai'ni: problemy ta mozhlyvosti"], A. Tolstova, S. Sergienko, Bulletin of Economics, Transport and Industry, No. 62. pp. 384-391.
7. Social entrepreneurship in Ukraine: Economic and legal analysis ["Social'ne pidpryjemnytvo v Ukraïni: Ekonomiko-pravovyj analiz "], [Electronic resource], available at: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf
8. "Report of the European Commission "Social enterprises and their ecosystems in Europe" ["Zvit Jevropejs'koi' komisii' «Social'ni pidpryjemstva ta i'hni ekosystemy v Jevropi"], [Electronic resource], available at: <https://www.euricse.eu/social-enterprises-and-their-ecosystems-in-europe-mapping-study/>
9. Bosak I.V. (2018), "Tendencies of development of social entrepreneurship in Ukraine " ["Tendencii' rozvytku social'nogo pidpryjemnytva v Ukraïni"], Scientific notes, 1 (56), pp. 154-160.